

**Uchwała Składu Siedmiu Sędziów Sądu Najwyższego
z dnia 23 stycznia 1997 r.
III ZP 9/96**

Przewodniczący: Prezes SN Jan Wasilewski, Sędziowie SN: Adam Józefowicz, Jerzy Kuźniar (sprawozdawca), Jerzy Kwaśniewski, Teresa Romer (współsprawozdawca), Stefania Szymańska, Maria Tyszel.

Sąd Najwyższy, z udziałem prokuratora Prokuratury Krajowej Witolda Bryndy, po rozpoznaniu na posiedzeniu w dniu 23 stycznia 1997 r. wniosku Pierwszego Prezesa Sądu Najwyższego o podjęcie przez skład siedmiu sędziów Izby Administracyjnej, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych Sądu Najwyższego uchwały zawierającej odpowiedź na następujące zagadnienie prawne:

Czy kombatant internowany na terytorium byłego ZSRR (tj. mający taki zapis w legitymacji kombatanckiej) może nabyć prawo do renty inwalidzkiej wojennej ?

p o d j ą ł następującą uchwałę:

Kombatant mający w legitymacji kombatanckiej zapis o "internowaniu" w ZSRR może nabyć prawo do renty inwalidzkiej wojennej.

U z a s a d n i e

Pierwszy Prezes Sądu Najwyższego wniósł o wyjaśnienie zagadnienia budzącego wątpliwości prawne i powodującego rozbieżności w orzecznictwie, powstałego na tle interpretacji art. 3 ustawy z dnia 24 stycznia 1991 r. o kombatantach oraz niektórych osobach będących ofiarami represji wojennych i okresu powojennego (Dz. U. Nr 17, poz. 75 ze zm.), a także art. 7 pkt 4 ustawy z dnia 24 maja 1974 r. o zaopatrzeniu inwalidów wojennych i wojskowych oraz ich rodzin (Dz. U. z 1983 r., Nr 13, poz. 68 ze zm.), przedstawiając je w formie pytania "czy kombatant internowany na terytorium byłego ZSRR (tj. mający taki zapis w legitymacji kombatanckiej) może nabyć prawo do renty inwalidzkiej wojennej"

W uzasadnieniu wniosku podano, że wątpliwość dotyczy osób, które uzyskały status kombatanta na podstawie zaświadczeń władz radzieckich lub rosyjskich, stwierdzających fakt internowania i przebywania w obozie dla internowanych również po 1945 r. Dokumenty powyższe w stosunku do różnych osób różnie określały charakter obozów, w których osoby te przebywały, nazywając je "łagrami" albo "obozami dla internowanych" także wtedy, gdy dotyczyło to tego samego obozu. Organy rentowe przyjmują, że zapis o internowaniu uniemożliwia nabycie przez takie osoby prawa do renty inwalidzkiej wojennej, mimo że ich aktualne inwalidztwo pozostaje w związku z warunkami panującymi w obozie. Jest to wynikiem regulacji przyjętej w ustawie o kombatantach, która w kwestii prawa do renty inwalidzkiej wojennej odsyła do ustawy z dnia 29 maja 1974 r. o z.i.w., pomijając kombatantów, którzy status ten uzyskali z tytułu przebywania w niewoli lub obozach dla internowanych. Rodzaje działalności

uprawniające do uznania danej osoby za kombatanta, wskazane w przepisach art. 1 do 3 ustawy o kombatantach, obejmują przebywanie w niewoli lub obozach dla internowanych, o ile było to spowodowane działalnością kombatancką wymienioną w art. 1 ust. 2 ustawy (art. 3 pkt 1 ustawy). Ustawa o kombatantach przyznaje kombatantom i osobom represjonowanym w rozumieniu jej art. 4 uprawnienie do renty inwalidzkiej wojennej na podstawie ustawy z 29 maja 1974 r. o z.i.w. (art. 12), pomijając jednak osoby przymusowo zesłane i deportowane do ZSRR i nie uwzględniając osób, które uzyskały status kombatanta w związku z "przebywaniem w niewoli lub obozach dla internowanych". Wątpliwości dotyczą jedynie kombatantów, którzy ten status uzyskali w związku z pobytem w niewoli lub obozach dla internowanych, skoro ustawa o z.i.w. wśród okoliczności uzasadniających inwalidztwo wojenne wymienia w art. 7 pkt 4 również pobyt w niewoli lub w obozach dla internowanych. Zakresy pojęć "kombatant" i "inwalida wojenny" nie są identyczne. Zakres pierwszego z tych pojęć jest szerszy od zakresu drugiego z nich. Każdy inwalida wojenny jest kombatantem albo osobą represjonowaną, ale nie każdy kombatant (osoba represjonowana) jest jednocześnie inwalidą wojennym. Wcześniejsza ustawa o z.i.w. wraz z ustawą o kombatantach tworzą system zabezpieczenia osób zasłużonych dla Ojczyzny oraz osób pokrzywdzonych (represjonowanych). Ustawa o kombatantach i ustawa o z.i.w., pozostają ze sobą w związku i łącznie regulują pełny katalog okoliczności uzasadniających uznanie wymienionych w niej stanów faktycznych za inwalidztwo wojenne.

Zdaniem przedstawiającego zagadnienie można pominięcie w odesłaniu do ustawy o z.i.w. zawartym w art. 12 ustawy o kombatantach sytuacji wymienionych w art. 3 pkt 1 tej ustawy (a więc przebywanie w niewoli lub w obozach internowanych, spowodowane działalnością kombatancką) uzasadniać z legislacyjnego punktu widzenia tym, że inwalidztwo powstałe w związku z pobytem w niewoli lub w obozie dla internowanych uznane było w art. 7 pkt 4 ustawy o z.i.w. za inwalidztwo pozostające w związku z działaniami wojennymi lub mającymi charakter wojennych. Ograniczenie w odesłaniu do art. 3 ust. 2 ustawy o kombatantach było spowodowane i uzasadnione potrzebą umieszczenia "nowych" okoliczności wymienionych w tym przepisie w katalogu ustawy o z.i.w., dotąd bowiem nie były one w nim ujęte. Nie zmienia tego fakt, że art. 3 pkt 1 ustawy z dnia 24 stycznia 1991 r. odwołuje się do szerszego katalogu przyczyn internowania niż ustawa z dnia 29 maja 1974 r. Przepis art. 7 pkt 4 ustawy o z.i.w. jest ogólniejszy i jako taki mieści w sobie każde internowanie z przyczyn działalności kombatanckiej. Dotyczy to jednak tylko okresu lat 1939-1945, co oznaczałoby, że osoby internowane na terenie b. ZSRR po 1945 r., nie mogą nabyć prawa do renty inwalidzkiej z tytułu inwalidztwa powstałego w związku z tym internowaniem, mimo posiadania statusu kombatanta.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Ustawa z dnia 24 stycznia 1991 r. o kombatantach oraz niektórych osobach będących ofiarami represji wojennych i okresu powojennego (Dz. U. Nr 17, poz. 75 ze zm.) w preambule stwierdza między innymi, że "ówczesne władze Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich" ...są winne "cierpień zadanych wielu obywatelom Państwa Polskiego, ze względów narodowościowych, politycznych i religijnych", a "kombatantom oraz ofiarom represji należy jest głęboki szacunek... oraz szczególna

troska i opieka ze strony instytucji państwowych...".

Art. 1 tej ustawy określa kto w jej rozumieniu jest kombatantem, art. 2 wskazuje jakie rodzaje działalności uznane są za działalność równorzędną z działalnością kombatancką, a art. 3 zalicza do okresów działalności kombatanckiej lub z nią równorzędną czas przebywania w niewoli lub obozach internowania, spowodowanego działalnością kombatancką określoną w art. 1 ust. 2 (art. 3 pkt 1), a także w więzieniach i obozach karnego zesłania (łagrach) w ZSRR, spowodowanego działalnością, o której mowa w art. 1 ust. 2 i art. 2 (art. 3 pkt 2 ustawy). Ustawa ta ma zastosowanie nie tylko do kombatanatów, ale również do "osób represjonowanych", a wymienione w niej represje, to między innymi okresy przebywania z przyczyn politycznych, religijnych i narodowościowych: w więzieniach i łagrach ZSRR (art. 4 ust. 1 pkt 4 lit. a) oraz na przymusowych zesłaniach i deportacji w ZSRR (art. 4 ust. 1 pkt 3 lit. b).

W rozdziale 3 ustawy, określającym uprawnienia emerytalne, przewidziano dla kombatanatów będących inwalidami wojennymi lub wojskowymi świadczenia pieniężne i inne uprawnienia określone w przepisach o zaopatrzeniu inwalidów wojennych i wojskowych oraz ich rodzin. Powyższe świadczenia i uprawnienia przysługują na tych samych zasadach również osobom, które zostały zaliczone do jednej z grup inwalidów wskutek inwalidztwa pozostającego w związku z pobytem w miejscach, o których mowa w art. 3 pkt 2, a więc między innymi "w więzieniach i obozach karnego zesłania (łagrach) w ZSRR" i w art. 4 ust. 1 pkt 1, 2, 3 lit. a oraz pkt 4, to jest między innymi "z przyczyn politycznych, religijnych i narodowościowych w więzieniach i łagrach ZSRR".

Z powyższego wynika, że możliwość nabycia prawa do renty inwalidzkiej wojennej na podstawie ustawy z dnia 29 maja 1974 r. o zaopatrzeniu inwalidów wojennych i wojskowych oraz ich rodzin (jednolity tekst: Dz. U. z 1983 r., Nr 13, poz. 68 ze zm.) nie dotyczy osób przymusowo zesłanych i deportowanych do ZSRR [...] i jest ograniczona do osób przebywających w więzieniach i obozach karnego zesłania (łagrach) w ZSRR.

Ustawa o z.i.w., w rozdziale 2 dotyczącym uprawnień inwalidów wojennych, za inwalidztwo powstałe w związku z działaniami wojennymi lub mającymi charakter wojennych uznaje inwalidztwo będące następstwem zranień, kontuzji i innych obrażeń lub chorób doznanych między innymi w związku z pobytem w niewoli lub w obozie dla internowanych (art. 7 pkt 4). Ustawa o kombatanatach uzupełnia "katalog sytuacji" będących przyczyną inwalidztwa wojennego, wymienionych w ustawie o z.i.w.

Zakresy obu powołanych wyżej ustaw były już przedmiotem analizy Sądu Najwyższego w uchwale z dnia 9 listopada 1993 r., II UZP 24/93 (OSNCP 1994 z. 6 poz. 124), w myśl której "działalność kombatancka określona w art. 1 ust. 2 pkt 5 ustawy z dnia 24 maja 1991 r. o kombatanatach (...) upoważnia do uznania kombatanata za inwalidę wojennego, jeżeli jego inwalidztwo powstało w okolicznościach określonych w art. 7 ustawy z dnia 29 maja 1974 r. o zaopatrzeniu inwalidów wojennych (...)". W uzasadnieniu uchwały podano, iż "już sam tytuł ustawy z dnia 24 stycznia 1991 r. wskazuje, że ma ona szerszy zakres w stosunku do podmiotów objętych ustawą o z.i.w. Zdaniem Sądu Najwyższego intencją ustawodawcy było potraktowanie w jednakowy sposób wszystkich kombatanatów". Z rozważań zawartych w uchwale wynika, że ustawa o kombatanatach obejmuje szerszy krąg osób niż ustawa o z.i.w., co w uzasadnieniu uchwały zostało sformułowane w ten sposób, iż "wprawdzie każdy żołnierz, o którym mowa w art. 6 ustawy o z.i.w. jest równocześnie kombatantem w rozumieniu art. 1 ust. 2 ustawy o kombatanatach, jednakże nie każda osoba legitymująca się działalnością

kombatancką, była żołnierzem w tym znaczeniu".

Przedstawione uwagi pozwalają na stwierdzenie, że ustawa o z.i.w., uchwalona w roku 1974 i wielokrotnie nowelizowana, z oczywistych względów nie wymienia w przepisach art. 6, 7 i 8 niektórych sytuacji uzasadniających uznanie działalności kombatanckiej za przesłankę powstania inwalidztwa wojennego. Uzupełnienie tych sytuacji zawiera ustawa o kombatantach i obecnie one również mogą stanowić podstawę do ubiegania się o rentę inwalidzką wojenną. Kombatant, który w związku z działalnością kombatancką, rozumianą stosownie do art. 1 ust. 2 ustawy o kombatantach, przebywał w niewoli lub w obozach internowania i stał się w związku z tym inwalidą na skutek zranień, kontuzji i innych obrażeń lub chorób nabywa prawo do renty inwalidzkiej wojennej, o ile pobyt w tych miejscach trwał w latach 1939-1945, do którego to okresu ogranicza się ustawa z dnia 29 maja 1974 r. o z.i.w..

Art. 12 ust. 2 ustawy o kombatantach przyznaje między innymi prawo do renty inwalidzkiej wojennej przewidzianej w przepisach o zaopatrzeniu inwalidów wojennych i wojskowych oraz ich rodzin nawet osobom, które nie będąc kombatantami w rozumieniu art. 1 ust. 2, zostały zaliczone do jednej z grup inwalidów wskutek inwalidztwa pozostającego w związku z pobytem w (...) "więzieniach i obozach karnego zesłania (łagrach) w ZSRR" bez ograniczenia latami wojny.

Pojęcie "internowanie" (przebywanie w obozie dla internowanych) oznacza skierowanie i osadzenie w specjalnie utworzonych obozach oddziałów państwa wojującego, które przekroczyły granice państwa neutralnego oraz osadzenie w obozach do zakończenia wojny obywateli państwa nieprzyjacielskiego, co mogło nastąpić w okresie wojny, to jest w latach 1939-1945. Nie można więc mówić o internowaniu obywateli polskich w ZSRR po 1945 r., skoro po tej dacie obozy dla internowanych - w rozumieniu ustawy o z.i.w. i ustawy o kombatantach - nie istniały. Takie stanowisko zajęła także Główna Komisja Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, Instytut Pamięci Narodowej w piśmie z dnia 27 lutego 1995 r., skierowanym do Zarządu Głównego Związku Sybiraków.

Obozy nazywane przez władze radzieckie "obozami internowania" nie mogą jednak być za takie uznawane, a pobyt w nich jest tożsamy z pobytem w łagrach. Osadzenie w nich dokonywane było bowiem z przyczyn politycznych, obozy zaś podlegały nadzorowi NKWD (Głównego Zarządu do Spraw Jeńców Wojennych i Internowanych), a następnie Wydziału Obozów Kontrolno-Filtracyjnych NKWD. Warunki życia były w nich analogiczne do tych, jakie panowały w łagrach, a decydujące dla ich statusu było to, że uwięzieni w nich polscy żołnierze i członkowie ruchu oporu byli zmuszani do niewolniczej, wyniszczającej pracy. Służyły więc one represjom wobec osób osadzonych w nich z przyczyn politycznych. O "internowaniu" nie można mówić po zakończeniu wojny. Nie można też przyjmować, że ustawodawca pozbawił uprawnień do otrzymania świadczeń z ustawy o z.i.w. tych kombatantów-inwalidów wojennych, którzy poddani byli w ZSRR represjom już po zakończeniu wojny 1939-1945 r. Takie stanowisko pozostaje ponadto w sprzeczności nie tylko z nazwą ustawy z dnia 24 stycznia 1991 r. o kombatantach oraz niektórymi osobami będącymi ofiarami represji wojennych i okresu powojennego, ale też z treścią jej preambuły, w której zawarta jest intencja ustawodawcy, iż "kombatantom oraz ofiarom represji należy jest głęboki szacunek wszystkich rodaków oraz szczególna troska i opieka ze strony instytucji państwowych..."

Zaświadczenie władz radzieckich lub rosyjskich stwierdzające fakt "internowania"

w ZSRR po zakończeniu drugiej wojny światowej operuje więc swego rodzaju fikcją, bowiem w rzeczywistości było to "przebywanie w więzieniach i obozach karnego zesłania (łagrach) w ZSRR" w rozumieniu art. 3 pkt 2 ustawy o kombatantach. Status i faktyczny charakter takich obozów, nazywanych przez te władze "obozami dla internowanych", określa w myśl art. 8 ust. 1 pkt 2 Kierownik Urzędu do Spraw Kombatantów i Osób Represjonowanych na podstawie opinii Głównej Komisji Badania Zbrodni Przeciwko Narodowi Polskiemu, stwierdzając faktyczny charakter obozów, w których osadzani byli po 1945 r. obywatele polscy w ZSRR. W świetle ujawnionych faktów historycznych, Kierownik Urzędu powinien dokonywać w legitymacjach kombatanckich wpisów odpowiadających rzeczywistości, a nie bezkrytycznie posługiwać się sformułowaniami zawartymi w dokumentach wydawanych przez władze radzieckie lub rosyjskie, używające pojęć, których treść jest nieadekwatna do treści tych samych pojęć, przyjętych w ustawie o kombatantach i prawie międzynarodowym. Internowanie w ZSRR nie miało nic wspólnego z tą instytucją, przewidzianą w nie ratyfikowanych przez b. ZSRR Konwencjach Haskiej z 1907 r. i Genewskiej z 1929 r. Prowadzi to do wniosku, że kombatant-inwalida wojenny doznający represji po zakończeniu wojny "w obozach internowania", nabywa prawo do renty inwalidzkiej wojennej, jako przebywający "w więzieniach lub obozach karnego zesłania w ZSRR".

Kierując się tymi względami podjęto uchwałę jak w sentencji.

=====